

ВІДГУК
офіційного опонента про дисертацію
Лейберюка Олександра Михайловича
«Картографування демографічного розвитку регіонів України:
сутність і організація (на прикладі Чернівецької області)»,
що подана на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук
за спеціальністю 11.00.12 – географічна картографія

Актуальність теми дослідження.

Вивчення географії населення загалом та процесів демографічного розвитку зокрема в Україні по окремих регіонах особливо актуальне в останню чверть століття, коли геодемографічна ситуація в нашій державі кардинально змінилася і має кризовий характер. Характерною особливістю природного руху населення України за 1960-1990 роки був приріст при помітному його скороченні, а з 1991 р. Україну охопила депопуляція населення. Про важливість цієї проблеми свідчить той факт, що відбулися Парламентські слухання на тему «Демографічна криза в Україні: її причини і наслідки», була прийнята «Стратегія демографічного розвитку в період до 2015 р. (№ 879 від 24.06.2006 р.)» та інші документи на державному рівні. Змінилася і ситуація з масштабами, напрямками і причинами міграцій населення. Необхідність дослідження сучасної ситуації і регулювання просторових особливостей та динаміки демографічних і міграційних процесів в Україні на регіональному рівні стала нагальною потребою суспільства. Погіршення демографічної структури населення України відбувається також за рахунок зміни якісних характеристик населення.

Глибока демографічна криза як на загальнонаціональному, та і на регіональному рівнях, необхідність вирішення цілої низки проблем, пов'язаних з пошуками шляхів покращання геодемографічної ситуації, посилює актуальність глибокого осмислення особливостей геодемографічних процесів та їх територіальної диференціації в межах окремих регіонів. Систематичне скорочення населення, недосконалість у розробці і проведенні демографічної політики, як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, потребує ретельного вивчення й аналізу головних тенденцій демографічного розвитку та інформаційної підтримки відповідних досліджень. Це і зумовлює актуальність даного дисертаційного дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів.

Виходячи з поставленої мети перед дисертаційним дослідженням: обґрунтувати та розробити систему картографічного моніторингу демографічного розвитку регіону та її практичної апробації на прикладі Чернівецької області, автор успішно вирішив наступні завдання, які відмічаються своєю науковою новизною: 1) узагальнив досвід картографування населення та демографічного розвитку, виділивши види карт демографічного розвитку населення (розділ I, § 1.2.1, рис. 1.5) та типи карт демографічного розвитку населення (§ 1.2.2, с. 47-48),

здійснив класифікацію тематики карт населення та демографічного розвитку і визначив їх місце у структурі географічних атласів (розділ I, § 1.3, таблиці 1.1 і 1.2); 2) обґрунтував принципи, сутність та напрями функціонування системи моніторингу демографічного розвитку із застосуванням картографічного методу дослідження (розділ II, § 2.1, рис. 2.1), виділивши п'ять рівнів його організації, розробив принципову схему реалізації картографічного моніторингу демографічного розвитку регіону (рис. 2.2); 3) розкрив сучасні можливості інформаційного забезпечення картографічного моніторингу демографічного розвитку регіону (с. 79-90, рис. 2.3); 4) розробив схему функціонування системи картографічного моніторингу на основі ГІС-технологій (розділ II, § 2.3, рис. 2.5); 5) здійснив практичну апробацію системи картографічного моніторингу демографічного розвитку регіону на прикладі Чернівецької області (розділ III, §3.1.2, рис. 3.1, серія картографічних творів); 6) визначив перспективи використання системи картографічного моніторингу та її бази даних для цілей геопросторового аналізу і здійснив практичну реалізацію перспективних напрямів її використання (§ 3.2, серія тематичних карт).

У дисертаційній роботі удосконалено: а) поняттєво-термінологічний апарат стосовно об'єкту і предмету дослідження, б) методичні підходи геоінформаційного картографування динамічних змінних структури населення; набули подальшого розвитку дослідження демографічного розвитку регіонів України різних територіальних рівнів на основі картографічного методу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Об'єктом дисертаційного дослідження О.М. Лейберюка обрано демографічний розвиток регіонів України. Предметом дослідження є розробка методики створення та реалізації системи моніторингу демографічного розвитку регіонів України із використанням ГІС-технологій.

Обґрунтованість викладених результатів дослідження, висновків і рекомендацій забезпечується цілеспрямованим використанням системи методів дослідження (с. 17-18 дисертації і с. 2-3 автореферату), що застосовувались для вирішення поставлених завдань (с. 16-17) і мети (с. 16) дисертаційної роботи. Багатоаспектність аналізованих у роботі явищ, процесів і різноманітних чинників зумовила необхідність взаємопов'язаного застосування в дисертаційному дослідженні демографічного розвитку регіонів України як загальнонаукових методів, так і конкретно-наукових методів і підходів, що дало можливість забезпечити їх всебічне вивчення у просторовому і часовому вимірах. Загалом робота ґрунтується на використанні системних територіальних підходів.

Результати дослідження базуються на значній вихідній статистичній базі даних Головного управління статистики Чернівецької області, Державної служби статистики

України та ін.. Територіальні особливості й динаміка процесів і явищ детально проілюстровані картосхемами (77 картосхем), рисунками і графіками (45 рисунків), таблицями (6 таблиць). Обсяг матеріалу (181 сторінка основного тексту) є достатнім для обґрунтування запропонованих наукових положень, висновків і рекомендацій.

Достовірність викладених результатів, висновків і рекомендацій.

Достовірність і аргументованість отриманих особисто автором наукових положень ґрунтуються на методологічних основах вивчення процесів демографічного розвитку регіонів України та використанні в якості інформаційної бази дослідження офіційних статистичних матеріалів Державної служби статистики України, монографічних досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, атласів. При написанні роботи було використано нормативно-правові документи, державні програми, проекти, закони, довідкову літературу, а також результати власних досліджень автора. Список використаних джерел нараховує 226 найменувань.

Отримані науково-практичні результати і висновки дисертаційної роботи розкривають проблеми сучасного стану демографічного розвитку населення Чернівецької області і ті складні явища й процеси, якими в останній період реально характеризуються суспільно-географічні процеси.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих автором працях.

Матеріали дисертації висвітлені в опублікованих автором працях. Головні положення дисертації опубліковані в 5 статтях у фахових наукових виданнях України; 1 статті в закордонному науковому періодичному фаховому виданні; 7 тезах доповідей і матеріалах конференцій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Загалом за результатами дисертаційного дослідження автором опубліковано 13 наукових праць, загальним обсягом 4,5 авт. арк.

Автореферат дисертації відповідає змісту дисертаційної роботи і адекватно відображає її основні положення.

Теоретична і практична значимість дисертації.

Теоретичне значення. У дисертаційному дослідженні розв'язано важливе наукове завдання – розроблена методика створення та реалізації системи картографічного моніторингу демографічного розвитку регіонів України із використанням ГІС-технологій та здійснена апробація розробленої системи спостереження на прикладі Чернівецької області.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження, що стосуються питання розвитку госпітальних округів на території Чернівецької області використано при формуванні окремих розділів програми економічного і соціального розвитку Чернівецької області на 2019 рік (довідка № 0152/18-2539 від 13.12.2018 р.).

Результати дисертаційного дослідження використовуються при викладанні нормативних курсів «ГІС», «Моделювання та прогнозування розвитку регіонів України», «Географія населення» на географічному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 11/17-1001 від 10.04.2018 р.).

Методичні та практичні напрацювання дисертаційного дослідження можуть бути використані при розробці та реалізації програм, що стосуються досліджень демографічного розвитку регіонів України, впровадженні систем картографічного моніторингу різних територіальних рівнів. Специфіка та схема картографічного представлення результатів моніторингу демографічного розвитку може бути використана при розробці та укладанні карт населення, а зразки геопросторового аналізу бази даних дослідження застосовані як приклади з перспективним їх використанням в управлінській, дослідницькій та освітянській сферах.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Даючи в цілому високу оцінку дисертаційного дослідження О.М. Лейберюка, слід відзначити ряд дискусійних положень та зауважень :

1. На демографічні процеси загалом та динаміку приросту населення зокрема значний вплив має соціально-економічний розвиток поселень, що відображається у їхніх функціональних типах. Тому при аналізі просторових відмін динаміки приросту населення (§ 3.2.1), окрім економіко-географічного положення поселень, доцільно було би розглянути і вплив функціональних типів поселень на геодемографічні процеси.

2. Синтетичною картою демографічного розвитку регіонів виступає карта типів геодемографічних процесів, тому, на мою думку, доцільно було би в авторефераті подати власне таку картосхему, а не карту зміни геодемографічних типів (рис. 7 автореферату).

3. Допущена помилка у шкалі картограми загального приросту (скорочення) населення (рис. 3 автореферату, сторінки 253 і 254 дисертації). За даними картосхеми автора, наприклад, населення міста Чернівці за 2014 р. збільшилося більше ніж у два рази (> 1000 осіб на 1 тис. жителів), тоді як фактично загальний приріст населення становив 8,4 особи на 1 тис. жителів.

4. Зауваження до вибору шкали картограми:

а) на рисунку 2 автореферату (і с. 225 дисертації) наявний повтор показника при закінченні одного інтервалу і початку наступного інтервалу: 7,5 – 11, 11 – 13,5. 13,5 – 16;

б) на рисунку 3 автореферату (і с. 253, 254 дисертації) нейтральний показник (без зміни людності) доцільно подати окремо, а не об'єднувати з показниками зменшення людності; показники збільшення і зменшення людності подати інтервалами рівними за модулем, наприклад: 1 – 5, 6 – 10, 11 – 25 і, відповідно, - 1... - 5, - 6... - 10, -11... - 25.

5. Значний вплив на хід геодемографічних процесів має національна структура населення, що важливо для Чернівецької області за умов значної етнічної строкатості і компактного проживання окремих національних груп. Національним групам властиві різні демографічні потенціали. Про це автор задекларував (на с. 26 – 27, 39, 151), але великомасштабні карти етнічної структури населення у роботі відсутні.

6. Зауваження технічного характеру (опечатки):

а) правильно І.І. Гудзеляк (с. 17), В.С. Стещенко (с. 18), К.О. Саліщев (с. 44);

б) одна і та же стаття О.М. Лейберюка «Дослідження демографічного розвитку...» у дисертації (с. 11) подана, що опублікована у «Віснику Одеського національного університету», а в авторефераті (с. 15) – у «Науковому віснику Херсонського державного університету»;

в) «Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Географія» включений до списку наукових фахових видань України. Це потрібно було відобразити у «Списку опублікованих праць...» в авторефераті (с. 15 – 16) і в пункті «Публікації» (с. 4);

г) у середині 30-х років ХХ ст. територія сучасної Закарпатської області була у складі Чехословаччини, а не Угорщини (с. 51).

Усі зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, а є лише підґрунтям для дискусії і уточнень під час захисту дисертації.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота О.М. Лейберюка є самостійною та завершеною науковою працею, висвітлені теоретичні та практичні результати характеризуються єдністю змісту та актуальністю, вирішують важливе наукове завдання і складають значний внесок для розвитку географічної картографії.

За актуальністю теми, обсягом виконаних досліджень, новизною і науковою цінністю отриманих результатів дисертація «Картографування демографічного розвитку регіонів України: сутність і організація (на прикладі Чернівецької області)» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та вимогам МОН України щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук, а її автор Лейберюк Олександр Михайлович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.12 – географічна картографія.

Офіційний опонент –

доктор географічних наук, професор, зав. кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

В.О. Джаман

Підпис *Джаман В.О.*
Начальник відділу кадрів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
" 18 " 03 2019 р